

V. Перекладацькі та інтермедіальні проекції ренесансних творів

УДК: 801.675.1

*Тарасенко Кирило
(Запоріжжя)*

Білінгвальна інтерпретація шекспірівських сонетів у версії Георгія Пилипенка

У запропонованій науковій розвідці представлено порівняльний аналіз 110-го, 66-го і 91-го сонетів В. Шекспіра та їхніх перекладів українською і російською мовами, виконаних Г. Пилипенком. Показано, що обрана українським перекладачем стратегія білінгвальної інтерпретації дозволяє краще відтворити поетичну енергетику шекспірівських сонетів, глибше зрозуміти багатогранність їхніх смислів та повніше передати красу естетичної аури. Перекладач надає перевагу описовому перекладу, модуляції, цілісному перетворенню висловлювання, транспозиції, додаванню, намагаючись зберігати структуру оригіналу як у граматичному, так і в лексичному плані.

Ключові слова: *Г. Пилипенко, білінгвальний переклад, перекладознавча компаративістика, сонет.*

Ім'я Вільяма Шекспіра протягом довгого часу функціонує у світовій культурі, як символ найвищої драматургічної майстерності й неперевершеного поетичного таланту. Творами Великого Барда захоплюється кожне нове покоління читачів і театральних глядачів, незалежно від віку чи національної приналежності. У

літературних тестах письменників різних епох і народів читач знаходить чимало алюзій та ремінісценцій на п'єси й сонети англійського генія (згадаймо, приміром, романи Г. Філдінга, Й.-В. Гете, Дж. Джойса, А. Мердок, Дж. Апдайка, Дж. Фаулза, повісті І. Тургенєва і А. Чехова, п'єси Т. Стоппарда, Б. Акуніна, вірші Б. Пастернака, М. Бажана, В. Висоцького та ін.). А творчі надбання цього майстра слова повсякчасно отримують надзвичайно високі, іноді дуже близькі за змістом, оцінки. Так, видатний німецький письменник Й.-В. Гете свого часу жалівся, що Шекспір «добре розумівся на людській природі, її глибинах і висотах, усе вичерпав, і йому, нещасному наступникові, робити вже, власне, нічого»¹. Йому вторить і відомий сучасний культуролог Г. Блум, який наголошує, що після В. Шекспіра «надто проблематично бути оригінальним у найбільш важливих ланках літературного письма»².

Звісно, що у будь-якій країні твори Великого Барда постають надзвичайно привабливим об'єктом перекладацьких інтерпретацій, що робить їх своєрідною «живильною ланкою» у складному процесі міжкультурної комунікації. В Україні, приміром, до перекладу його сонетів разом із професійними перекладачами (Григорій Кочур, Дмитро Паламарчук, Ірина Селезінка, Віктор Марач, Наталія Бутук та ін.) свого часу долучилися такі видатні майстри слова, як Пантелеймон Куліш, Юрій Федькович, Іван Франко, Павло Грабовський, Максим Рильський, Юрій Клен, Дмитро Павличко та ін. Доволі активно перекладали Шекспіра і представники української еміграції, зокрема Максим Славінський, Ігор

---

¹ Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох / Гарольд Блум. – К. : Факт, 2007 – С. 15.

² Эккерман И.П. Разговоры о Гете / И. П. Эккерман. – Ереван : «Айастан», 1998 – С. 453-454.

Костецький, Святослав Гординський, Остап Тарнавський, Яр Славутич, Олег Зуєвський тощо.

Серед вітчизняних видань шекспірівського сонетарію особливе місце посідає білінгвальний (український і російський) переклад, здійснений одеситом Георгієм Пилипенком. У передмові до видання 2008 р. перекладач зазначає, що сонети Шекспіра цікавлять його більше, аніж п'єси, оскільки вони пов'язані з приватним життям англійського поета, відображають органічну картину його творчості. Першочерговою задачею у своїй роботі над перекладами шекспірівських сонетів Г. Пилипенко вважає відтворення їхньої поетичної енергетики, тоді як передача сюжету залишається для нього лише важливою необхідною складовою такої роботи³.

Спроба білінгвальної інтерпретації поезії Шекспіра є безпрецедентною для українського художнього перекладу і, безперечно, потребує поглибленого наукового осмислення. Про це, до речі, під час проведення Міжнародної шекспірівської конференції «Шекспірівський код у лабіринті світової культури: між покликом і викликом» (Запоріжжя, 2014) сказав і сам Г. Пилипенко, який висловив сподівання, що його переклади сонетів будуть зрештою відрефлектовані вітчизняними науковцями.

Отже, **актуальність** цієї публікації визначається, потребою осмислення естетичної цінності такого цікавого літературного явища, як перший в Україні білінгвальний переклад сонетів В. Шекспіра, здійснений Г. Пилипенком.

Мета статті полягає у тому, щоб шляхом аналізу українських і російських перекладів шекспірівських сонетів виявити особливості стратегії білінгвального перекладу, обраної Г. Пилипенком.

---

³ Пилипенко Г.П. Предисловие-эссе / Г. П. Пилипенко // Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – Одеса : Друкарський дім, 2008. – С. 4-6.

Об'єктом дослідження у статті постають перекладацька стратегія та художні засоби, які допомагають Г. Пилипенкові передавати поетичну енергетику, смислову багатогранність та естетичну ауру шекспірівських сонетів.

Предметом дослідження є українські і російські переклади сонетів В. Шекспіра № 110, 66 та 91, здійснені Г. Пилипенком. Вибір сонетів є не випадковим, оскільки саме в них найбільш рельєфно представлена ціннісна парадигма ліричного героя. Обрані сонети належать до різних тематичних груп: 66-й – відображає меланхолію та стан відчуження і зневіри, 110-й – розробляє тему дружби, а 91-й – демонструє переваги духовних цінностей над матеріальними.

Методологічна база цього дослідження вибудовується в річищі перекладознавчої компаративістики та ґрунтується на працях таких відомих вітчизняних фахівців з теорії перекладу, як Р.П. Зорівчак⁴, Л.В. Коломієць⁵, М.О. Новикова⁶, В.Д. Радчук⁷, А.Р. Василик⁸ та ін.

---

⁴ *Зорівчак Р.П.* Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.

⁵ *Коломієць Л.В.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) / Л. В. Коломієць : Монографія. – К. : Київський центр, 2004. – 522 с.; *Коломієць Л.В.* Перекладознавчі семінари: актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу: навчальний посібник / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2011. – 527 с.

⁶ *Новикова М.А.* Проблемы индивидуального стиля в теории художественного перевода (Стилистика переводчика) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.19 / М. А. Новикова. – Ленинград, 1980. – 27 с.

⁷ *Радчук В.Д.* На жертovníку мистецтва / В. Д. Радчук // «Хай слово мовлено інакше ...». Проблеми художнього перекладу. – К. : Дніпро, 1982. – С. 19–27.

⁸ *Василик А.Р.* Стратегія М. Рудницького в контексті історії українського художнього перекладу ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / А. Р. Василик. – Львів, 2012. – 20 с.

Маємо зауважити, що у смисловій палітрі обраних для аналізу сонетів відсутній образ смаглявої леді, яка фігурує у ряді сонетів В. Шекспіра (приміром, у 130-му та 144-му). І хоча в подальшому дослідженні наша увага фокусуватиметься виключно на темах кризи ідентичності та пріоритету духовних цінностей (дружби, кохання) над матеріальними, все ж таки не можна стверджувати, що образ цієї жінки повністю відсутній і на імпліцитному рівні. Безперечно, в цих сонетах немає прямих описів коханої або експлікованих згадок про неї, проте імпліцитний рівень 110-го сонету дає підстави для розмірковувань на цю тему.

Згаданий сонет є зізнанням ліричного героя в тому, що він накоїв чимало помилок на своєму життєвому шляху. Його ламентативні репрезентовано у контекстуальній структурі сонету:

*Alas, 'tis true I have gone here and there
And made myself a motley to the view,
Gored mine own thoughts, sold cheap what is most dear,
Made old offences of affections new*⁹.

Попри розчарування у власному житті, ліричний герой не втрачає надії на те, що все ще можна виправити, а головне, він не втрачає сенсу життя, визнаючи всю безглуздість скоєних вчинків:

*Most true it is, that I have looked on truth
Askance and strangely; but by all above,
These blenches gave my heart an other youth*¹⁰.

Прагнення виправити свої помилки є другим смисловим блоком сонету, який можна назвати і ключовим, адже визнання помилки – це перший крок до її виправлення.

---

⁹ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка. – Одеса : Сімекс-прінт, 2014 – С. 234.

¹⁰ Там само.

Наступні катрени сонету викликають чимало нарікань з боку перекладачів. Головною проблемою останніх рядків є невизначеність адресата:

*And worse essays proved thee my best of love.
Now all is done, have what shall have no end,
Mine appetite I never more will grind
On newer proof, to try an older friend,
A God in love, to whom I am confined.
Then give me welcome, next my heaven the best,
Even to thy pure and most most loving breast¹¹.*

Оскільки цей сонет прийнято відносити до етапу «відновлення дружби», то цілком вірогідно, що Шекспір у ньому звертається саме до свого друга. Однак деякі перекладачі, зокрема С. Маршак і Н. Гербель, схилилися до думки, що адресатом тут могла бути та сама смаглява леді. Щоправда, така інтерпретація викликає чимало заперечень. Існує переконання, що перекладач не має права вирішувати, кого саме мав на увазі автор оригіналу, що читач повинен це зрозуміти самостійно. Можна погодитись із такою думкою, адже в оригіналі сонету дійсно не містить жодних чітких доказів того, чи то Шекспір звертається до жінки, чи до друга.

Ключовий конфлікт 110-го сонету полягає у внутрішній кризі людини, яка заплуталась у власній ідентифікації. Однак, криза ця – не фінал життя ліричного героя, вона є лише «переломним моментом», кроком до переосмислення життєвого шляху. Звісно, Шекспір говорить і про те, що внутрішню кризу та докори сумління можливо подолати лише тоді, коли людина має підтримку, має іншу людину, яка тримає її у цьому житті.

Переходячи до перекладацької інтерпретації згаданого сонету, зазначимо, що перші катрени не викликають особливих труднощів і нарікань при перекладі. Щоправда, не можна оминати увагою певні розбіжності в

---

¹¹ Там само.

інтерпретації вигуку «*alas*». Н. Бутук, приміром, пропонує такий варіант:

*Гай-гай, я справді швендяв: там і тут бував,
Поводився на людях наче блазень*¹².

Таку версію важко назвати вдалою. Хоча вигук «*гай-гай*» і слугує в нашій мові для вираження жалю і співчуття, проте він привносить у переклад класичного твору Шекспіра суто український колорит, що є небажаним, оскільки призводить до зайвої доместифікації тексту.

Більш нейтральним у цьому сенсі видається варіант, запропонований О. Тарнавським:

*На жаль, це так! Ходив я тут і там,
На показ блазня з себе я робив*¹³

Тут вигук «*alas*» репрезентується описовим перекладом. Короткий вигук перекладач замінює на ціле речення, пояснюючи читачеві увесь той жаль, який хоче висловити ліричний герой.

У перекладі Г. Пилипенка згаданий вигук відсутній взагалі. Ймовірно, перекладач просто не звернув уваги на таку незначну частку мови та свідомо уник складнощів перекладу заради збереження ритмомелодики вірша. Втім, як думається, емпатику йому все ж таки вдалося зберегти: «*Це правда, де я тільки не бродив...*»¹⁴.

У тому ж таки першому рядку сонета в оригіналі стоїть «*have gone...*». Загальновідомо, що у перекладі дієслово «*to go*» має безліч інтерпретацій, які залежать від контексту. Цікаво, що О. Тарнавський вирішує не суперечити мові Шекспіра та обирає найпростіший варіант «*ходив*»¹⁵, тоді як Н. Бутук надає перевагу

¹² Shakespeare's Sonnets. Шекспірові сонети / Пер. Н. Бутук. – Дрогобич : Коло. 2011.

¹³ Шекспір В. Сонети / Пер. О. Тарнавського. – Філадельфія : Мости, 1997. – С. 231.

¹⁴ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка. – Одеса : Сімекс-прінт, 2014 – С. 235.

¹⁵ Шекспір В. Сонети / Пер. О. Тарнавського... – С. 231.

емоційно більш насиченому дієслову «швендяв»¹⁶. Втім, і цього разу звернення перекладачки до розмовного стилю української мови видається не зовсім правомірним, адже в контексті наближення шекспірівського тексту до розмовного реєстру певною мірою нівелюється його висока поетична аура. У Г. Пилипенка переклад згаданого словосполучення є більш вдалим – «бродив»¹⁷. Цей варіант, як думається, досить повно відображає як внутрішній стан героя, так і його пошуки сенсу буття. Така контекстуальна заміна лише доповнює картину відчаю героя сонету.

На особливу увагу заслуговують переклади Г. Пилипенком перших рядків «*I have gone here and there / And made my self a motley to the view*». В українській версії вони звучать так: «... де я тільки не бродив, / І грав, і блазнював на забавляннях...»¹⁸, а в російській – «Я был шутом, хотя и неплохим»¹⁹. На нашу думку, саме в україномовному варіанті краще передано ауру шекспірівського сонету. Отже, в даному випадку можна вести мову про досить вдале використання перекладачем прийому контекстуальної заміни.

До такого прийому вдається і О. Тарнавський, опускаючи значення дієслова «to gore» при перекладі третього рядка цього сонета. Очевидно Шекспір прагнув показати всю безвихідь ситуації, коли говорив, що «простромлював власні думки», тобто суперечив сам собі в діях, не слухаючи свого серця: «*Gored mine own thoughts, sold cheap what is most dear*»²⁰. Діаспорний перекладач, схоже, не звертає на це уваги і передає

¹⁶ Shakespeare's Sonnets. Шекспірові сонети / Пер. Н. Бутук...

¹⁷ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка. – Одеса : Сімекс-прінт, 2014 – С. 235.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – Одеса : Друкарський дім, 2008. – С. 226.

²⁰ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 234.

відчуття розпачу наступним чином: «Міняв думки, й за безцінь цінний крам»²¹. Натомість, Н. Бутук прагне точніше передати ауру оригіналу і пропонує більш адекватну, на нашу думку, версію: «Думки кривавив, найдорожче продавав»²².

У Г. Пилипенка взагалі використовується цілісне перетворення висловлювання в обох варіантах перекладу: «повторив старі гріхи у свіжих упадіннях»²³, «прис-трасьях новых прежние грехи»²⁴. Ймовірно, що перекладач використовує тут подібний прийом заради збереження ритмомелодики вірша, однак при цьому певною мірою змінює сенс, закладений в оригіналі. Думається, що таке «дописування» за Шекспіра, смисловий розвиток його думок мали, за задумом Г. Пилипенка, посприяти розкодовуванню імпліцитного смислу сонета та надати більшої філософічності перекладу.

І все ж таки, апогеєм з перекладацької точки зору, є останні рядки аналізованого сонета, де герой у відчай звертається чи то до друга, чи то до коханої жінки.

*On newer proof, to try an older friend,
A god in love, to whom I am confined.
Then give me welcome, next my heaven the best,
Even to thy pure and most most loving breast*²⁵.

І Н. Бутук, і О. Тарнавський інтерпретують ситуацію як справжню дружбу, відмінність лише у тому, що доволі простий у граматичному плані вираз «*an older friend*» представник діаспори перекладає досить ускладнено: «Щоб звірити, чи справжня дружба ця»²⁶. Тут відчутна контекстуальна заміна: відкидаючи словниковий відпо-

²¹ Шекспір В. Сонети / Пер. О. Тарнавського... – С. 231.

²² Шекспір В. Сонети (у перекладі Н. Бутук)...

²³ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 234.

²⁴ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – С. 226.

²⁵ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 234.

²⁶ Шекспір В. Сонети / Пер. О. Тарнавського... – С. 231.

відник прикметника «old», перекладач проводить власну асоціацію та змінює шекспірівського «давнього друга» на «справжню дружбу». Такий вибір можна пов'язати з наступним ланцюгом асоціацій: старий друг – міцна, а отже справжня дружба.

Н. Бутук у цьому випадку не вибудовує будь-яких асоціацій та пропонує наступний варіант:

*Чуттів моїх не буду піддавати
Новим випробуванням: друг старий, вважай,-
В любові Бог, якого щастя мати²⁷.*

Як бачимо, перекладачка не враховує граматичної особливості шекспірівського виразу, адже «an older» – це не просто «старий», а порівняльний ступінь прикметника, тобто старший, старіший, колишній. Англійський поет, очевидно, не даремно застосував ступінь порівняння прикметників, додавши закінчення «-er». Можливо, у такий спосіб він хотів підкреслити не стільки вік свого друга, скільки термін їхньої дружби, існування дружніх стосунків між ними в минулому.

У Г. Пилипенка читаємо:

*В тобі, любове, певен до вінця.
Лише тобі, як Богу присягаю.
Впусти гостинно до небесних віх,
Бо рай у грудях міститься твоїх²⁸.
Я верю и на верность присягаю,
Тебе любовь молюсь как божеству!
Все прежнее оставлю позади.
Мой рай с тобою – на твоей груди²⁹.*

Думається, що перекладач свідомо уникає конкретизації, хто є гіпотетичним другом: він замінює лексему «friend» на «любов», застосовуючи прийом модуляції, тобто смислового перетворення. До речі, єдиним маркером у цьому

²⁷ Шекспір В. Сонети (у перекладі Н. Бутук)...

²⁸ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 235.

²⁹ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – С. 226.

перекладі є вказівка на те, що герой може знайти втіху в жіночому товаристві: «рай у грудях міститься твоїх», «мой рай с тобою на твоєй груді». Втім, не виключено, що перекладач має на увазі й чоловіка.

Зовсім в іншій іпостасі постає внутрішня криза особистості у 66-му сонеті Шекспіра, де ліричний герой страждає через аморальність соціуму, в якому змушений жити. Цей широковідомий сонет розробляє тематику «випробовування дружби». Мова в ньому йде від першої особи, тобто читач може сприймати його як особисту сповідь Поета:

*Tired with all these, for restful death I cry,
As to behold desert a beggar born*³⁰.

Сонет звучить як монолог людини, що втомилася від злиднів, нікчемності та безнадійності життя, яке перетворилося для неї на важке існування:

*And needy Nothing trimmed in jollity,
And purest faith unhappily forsworn,
And gilded honour shamefully misplaced,
And maiden virtue rudely strumpeted*³¹.

Немаловажним у даному випадку видається номер сонету, адже за часів Шекспіра нумерології приділялася особлива увага. Число 66 символізувало апогей життя людини в цьому світі. Саме воно вважалося «порталом» між світом живих і світом мертвих³². Цим, можливо, й можна пояснити надзвичайно критичне сприйняття Поетом свого існування.

Дуже цікавою є структура аналізованого сонету, в якому можна виокремити два тематичних блоки. Першим

---

³⁰ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 146.

³¹ Там само.

³² Александров А. Даты и судьбы. Большая книга нумерологии. От нумерологии – к цифровому анализу. / А. Александров. – М. : Рипол Классик, 2006. – С. 546.

із них постає саме вираження героєм обурення, відчаю, осягнення нікчемності соціуму:

*Tired with all these! For restful death I cry,
As to behold Desert a beggar born,
And needy Nothing trimm'd in jollity,
And purest Faith unhappily forsworn,
And gilded Honour shamefully misplac'd,
And maiden virtue rudely strumpeted,
And right Perfection wrongfully disgraced,
And Strength by limping Sway disabled,
And Art made tongue-tide by Authority,
And Folly (doctor-like) controlling skill,
And simple Truth miscall'd Simplicity,
And captive Good attending captain ill³³.*

Підкреслюючи всю безглуздість буття, Шекспір використовує іменники з негативною семантикою, що контрастують з іменниками позитивного забарвлення, експресію і смисловий тон яким надають влучно підібрані прикметники, а саме «purest faith», «gilded honour», «maiden virtue», «simple truth» тощо.

Другий тематичний блок сонету складає фінальний двовірш:

*Tired with all this, from these would I be gone
Save that, to die, I leave my love alone³⁴.*

Тут Шекспір ніби «грає» на нервах читача: попередні рядки наближають того до стану «глибокої депресії», і лише в останній момент, у фінальному рядку автор дає йому надію на життя. Поет досить вчасно нагадує про любов (цього разу, на думку науковців, мова йде друга, світлоокого юнака), ніби підтверджуючи відому істину, що людина живе доти, доки має для кого жити.

В останніх рядках сонета можна помітити також і виправдання Шекспіра перед своїм читачем. Автор

³³ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 146.

³⁴ Там само.

висловлює невтримне бажання померти, закінчити це безглузде життя, але ж є людина, яка не зможе без нього жити, тому він має залишитись... Можливо, у цих словах дехто відчує певний страх, побоювання невідомості, яка очікує людину після смерті. Звичайно, в цьому житті все жахливо, в цьому світі «нічого ловити», але ж ніхто не певен, що «там», у потойбіччі, буде краще. Подібна інтерпретація думок Шекспіра, вочевидь, має право на існування. Тим більше, що Великий Бард метафорично виражає не лише роздуми про життя та смерть, але і розмірковування про сміливість думок та скованість дій людини. Адже нерідко до кожного з нас приходять думки, що все набридло, що треба прокинутись та змінити цей світ, але прокидаючись, ми завжди знаходимо виправдання власному бездіянню.

Отже, провідними у 66-му сонеті є теми внутрішньої кризи людини, роздумів про суспільну несправедливість, самогубство та рятівну силу любові, яка і є найпотужнішим стимулом життя.

Розглянемо тепер перекладацькі інтерпретації 66-го сонету Шекспіра, здійснені Д. Паламарчуком, Д. Павличком і Г. Пилипенком. Варто зазначити, що займенник як частина мови підкреслює в цій сонеті всю значущість іменників (Nothing, Faith, Honour, Perfection, Strength etc), а також відповідність граматичного і стилістичного складу. Г. Пилипенко, як і більшість перекладачів (Н. Бутук, І. Костецький), у своїй інтерпретації зберігає повтор займенника «і» на початку речення:

*Бо як прийняти гідність у злидоті,
І ряджену нікчемну **круговерть**,
І **зраду** віри як уклін мерзоті,
І **марнославства** золотий вінець,
І покуців цнотливої принади,
І **досконалість**, зведену внівець³⁵.*

³⁵ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 147.

*Отказываюсь видеть блеск убогих,
И пустоту нарядной круговерти,
И ложь, что правдою слывет у многих.
И ордена, что раздают друг другу,
И непорочность в лапах сладострастья,
И совершенство, загнанное в угол*³⁶.

Цікаво, що англійський поет застосовує прийом градації у своєму сонеті. Він описує усі неподобства життя з використанням 15 іменників (a death, a beggar born, needy Nothing, jollity, purest faith, gilded honour, maiden virtue, right perfection, strength, art, Folly, simple-Truth, Simplicity, captive, Captain ill). У Н. Бутук можна знайти 13 іменників, у І. Костецького – 10, а у Г. Пилипенка – 12 (в українському перекладі) та 11 (в російському).

При перекладі шостого рядка «*And maiden virtue rudely strumpeted*» Павличко вживає епітет «поганьблена дівоча врода»³⁷, а Паламарчук – метафору «честь дівоча втоптана у бруд»³⁸. Натомість, Пилипенко, в українському варіанті використовує описовий переклад: «покупці цнотливої принади». У російській же версії він зберігає смисл шекспірівських рядків, щоправда, застосовуючи прийом опущення, втрачає концепт «дівочості»: «непорочность в лапах сладострастья»³⁹. Думається, що український варіант є більш вдалим, оскільки він суттєво розширює інтерпретаційне поле та створює цікавий художній образ для читача.

Варто звернути увагу також і на переклад слова «strumpet», що означає «повія». Шекспір трансформує цей іменник у дієприкметник та отримує «strumpeted». Але для висловлення крайнього обурення йому необхідно

³⁶ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – С. 138.

³⁷ William Shakespeare. Sonnets. Вільям Шекспір. Сонети. / Пер. Д. Павличко. – Львів : Літопис, 1998. – С. 81.

³⁸ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір [пер. з англ. Д. Паламарчука] // Шекспір В. Твори в шести томах. – К. : Дніпро, 1986 – С. 651-652.

³⁹ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка. – С. 138.

ще і «rudely strumpeted». Таку дику суміш слів Поет адресує дівочій гідності, що зникла як поняття. Але цей нюанс, на жаль, у перекладах Г. Пилипенка втрачено.

Цікаво, що І. Костецький при перекладі здійснює заміну частин мови: «*I грубе скурвлення дівочих цнот*»⁴⁰. Він досить точно відтворює все те, що мав на увазі автор оригіналу, замінивши дієприкметник «strumpeted» на іменник «скурвлення». Отже, правомірно говорити, що аура відчаю ліричного героя найкраще відчувається саме в інтерпретації І. Костецького, адже у версіях Г. Пилипенка, Д. Паламарчука та Д. Павличка цей пасаж представлений у більш м'якій формі. Костецькому ж поталанило підібрати найбільш вдалий словниковий відповідник.

Прикметно, що більшість перекладачів намагається зберегти при перекладі повторення фрази «*Tired with all these...*» на початку першого і передостаннього рядків сонету. І. Костецький, приміром, перекладає згадані рядки так:

З усього стомлен, кличу безрух-смерть

...

*З усього стомлен, я в ніщо пішов...*⁴¹.

У Д. Паламарчука читаємо:

Стомившись, вже смерті я благаю...

...

*Стомившись тим, спокою прагну я...*⁴².

Натомість Д. Павличко у своєму перекладі ігнорує цей нюанс та використовує контекстуальну заміну:

---

⁴⁰ Цит. за: Торкут Н. Світоглядна парадигма постмодернізму і онтологічний статус художнього перекладу (до постановки проблеми) / Н. М. Торкут // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. – 2004. – № 4(63). – С. 184.

⁴¹ Цит. за: Торкут Н. Цит. вид. – С. 184.

⁴² Шекспір В. Сонети / В. Шекспір [пер. з англ. Д. Паламарчука] ... – С. 651-652.

V. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

Я кличу смерть – дивитися набридло...

...

Я від всього цього помер би нині...⁴³.

Що стосується Г. Пилипенка, то він в обох випадках орієнтується на англомовний оригінал:

Втомився жити я і кличу смерть...

...

Втомився я, і вже б зійшов з путі...⁴⁴.

Устал я от всего и жажду смерти...

...

Устал я от всего. Не стал бы жить...⁴⁵.

Цікавим є і запропонований Г. Пилипенком варіант перекладу четвертого рядка «*And purest Faith unhappily forsworn*». Перекладач використовує трансформацію транспозиції, тобто перехід із однієї частини мови в іншу: «*І зраду віри як уклін мерзоті*»⁴⁶. У російській версії він здійснює заміну лексеми «Faith» на «*Ложь, что правдою слывет у многих*»⁴⁷. Ймовірно, що у такий спосіб перекладач намагається розкодувати певні імпліцитні смисли шекспірівського сонету, прагнучи віднайти більш досконалу форму перекладу⁴⁸.

Отже, аналіз кількох варіантів інтерпретації 66-го сонету засвідчив, що всі перекладачі намагалися насамперед максимально повно передати всі смислові нюанси оригіналу. Аура цього твору досить складна, він породжує відчуття невизначеності та скорботи, що доволі

⁴³ William Shakespeare. Sonnets. Вільям Шекспір. Сонети. / Пер. Д. Павличко. – С. 81.

⁴⁴ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 147.

⁴⁵ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка... – С. 138.

⁴⁶ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 147.

⁴⁷ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка... – С. 138.

⁴⁸ Тележкіна О. Переклад сонетів Вільяма Шекспіра: пошук досконалої форми / О. Тележкіна // Лінгвістичні дослідження. Зб. наук праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. – 2011. – Вип 32. – С. 256-261.

успішно вдалося відтворити і Г. Пилипенкові, і І. Костецькому, і Д. Павличкові, і Д. Паламарчуку.

Внутрішня криза ідентичності, що постає центральною проблемою у розглянутих вище 66-му та 110-му сонетах, є характерною рисою процесу індивідуалізації, соціально-психологічного становлення особистості. Від того, який шлях розвитку обере людина, залежить її подальше життя. Саме про це йдеться у 91-му сонеті, однією з ключових проблем якого постає визначення пріоритету серед загальнолюдських цінностей. У ньому Шекспір наголошує, що для кожної людини існують власні пріоритети, і те, що є важливим для одних, може бути позбавленим сенсу для інших.

Сонет адресований другові Поета, тож його відносять до так званого «чоловічого циклу». Вперше він був опублікований у 1609 році, але і в наші дні його центральні ідеї не втратили актуальності. Ключовою є думка про те, що природа людини не дозволяє їй вести просте «існування», а підштовхує до пошуків «ідеального життя». Усвідомлення людиною свого призначення та сенсу житті підводить її до загальнолюдських цінностей, які вона формує в собі на певних етапах особистого розвитку.

На початку сонета Шекспір пропонує перелік усіх тих чеснот і матеріальних благ, якими можуть пишатися люди, починаючи від знатного роду і закінчуючи одягом:

*Some glory in their birth, some in their skill,
Some in their wealth, some in their body`s force,
Some in their garments though new-fangled ill,
Some in their Hawks and Hounds, some in their Horse*⁴⁹.

Далі він висловлює своє розчарування в тому, якими нікчемними речами пишаються люди навколо нього.

*And every humor hath his adjunct pleasure,
Wherein it finds a joy above the rest,*

⁴⁹ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 196.

*But these particulars are not my measure,
All these I better in one general best.
Thy love is better than high birth to me,
Richer than wealth, prouder than garments' cost,
Of more delight than hawks or horses be;
And having thee, of all men's pride I boast*⁵⁰.

Поет підкреслює примітивність тих людей, які шукають сенс життя лише у речах, у матеріальному, приміром, в одязі. При цьому його обурення і нерозуміння оточуючих значною мірою увиразнюються за рахунок особливої побудови граматичних конструкцій, зокрема завдяки використанню лексичної анафори:

*Some glory in their birth, some in their skill,
Some in their wealth, some in their body's force,
Some in their Hawks and Hounds, some in their Horse*⁵¹.

Багаторазове повторення фрази «*Some in their...*» має налаштувати читачів на сприйняття узагальненої картини. Автор свідомо уникає будь-якої конкретизації в описі людей, що знаходять щастя і гордість у грошах, коштовних речах та титулах.

У цьому сонеті ми зустрічаємо і приклад алітерації: «*Some in their Hawks and Hounds, some in their Horse*». Повторення приголосного в іменниках Hawks, Hounds, Horse сприяє посиленню виразності мови та створює бажаний ефект «непотрібності» речей.

Найбільш яскраво зневажливе ставлення до речей представлено у 6-му та 7-му рядках:

*Wherein it finds a joy above the rest,
But these particulars are not my measure*⁵².

Лексема «particulars» тут, вочевидь, стосується кожного іменника з попередніх катренів. Її семантика включає і походження (a birth), і майстерність (skill), і багатство

---

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

(wealth), і силу (body`s force), і пишний одяг (a garment), і різноманітних птахів або тварин, які становлять предмет гордості аристократів (Hawk, hound, horse).

Наступний рядок розкриває другу концептуальну ідею 91-го сонету: «*All these I better in one general best*». Шекспір акцентує значення кохання у житті кожної людини, зокрема і у житті ліричного героя. Цікавим моментом є подальше залучення паралельної структури: «*Richer than wealth, prouder than garments` cost*». Її особливістю є ступінь порівняння прикметників з закінченням -er (richer та prouder).

Отже, Шекспір у 91-му сонеті використовує чимало лексичних та граматичних засобів, які дозволяють йому підвищити емоційну напругу та привернути увагу читача до проблематики свого твору.

Слід зауважити, що цей сонет є доволі складним, але водночас і надзвичайно цікавим об'єктом для перекладача. Пасаж «*Some in their...*» розпочинає тут чотири перші рядки. Закладена в ньому невизначеність змушує іншомовного інтерпретатора застосовувати різноманітні перекладацькі прийоми, аби зробити зрозумілішим хід думки англійського поета. Г. Пилипенко, приміром, обирає шлях трансформацій:

*Хтось приндиться походженням своїм,
Шаліє від багатства до безтями,
Хтось одягом пускає в очі дим,
Годує кіньми, ловчими хортами.
І кожен відчувається, як бог,
І кожен, наче раб свого маніра,
А в мене кращі радощі на двох⁵³.
Один своим богатством очень горд,
Другой – лишь тем, что силой знаменит,
А кто-то тем, что он достойный лорд,*

---

⁵³ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 197.

V. Перекладацькі та інтермедіальні проєкції ренесансних творів

*А хто-то – псами или лошадьми.
Все – счастливы. У каждого из них*⁵⁴.

Замість шекспірівського «some in their» ми бачимо «хтось», «кожен», «кто-то». Залучаючи такі лексичні конструкції перекладач зберігає відчуття зневажливості, яке прагнув передати Шекспір. При цьому він аж ніяк не порушує мелодійного сприйняття тексту читачем.

Близькою за характером є й репрезентація першого катрену В. Марачем:

*Хто хвалиться походженням, хто вмінням,
Хто силою, хто з погребя вином,
Хто одягом, хто дорогим камінням,
Хто соколом, хортами, скакуном*⁵⁵.

У цьому випадку залучення займенника «хто» є, на нашу думку, нейтральним і виправданим.

Варто звернути увагу також і на переклад тих восьми чеснот, якими нехтує автор сонету. Це birth, skill, wealth, body`s force, garment, hawks, hounds, horse. Говорячи про першу з них, маємо зауважити, що Шекспір у слово «birth» вкладає більш широкий сенс, ніж просто народження. Цей нюанс, до речі, вдається передати українським перекладачам.

В. Марач:

*Хто хвалиться походженням, хто вмінням...*⁵⁶.

Н. Бутук:

*В тих славний рід, ці – в ремеслі успішні...*⁵⁷.

Г. Пилипенко:

*Хтось приндиться походженням своїм...*⁵⁸.

---

⁵⁴ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка... – С. 188.

⁵⁵ Шекспір В. Сонети. Переклад В. Марача [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.109/>

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Шекспір В. Сонети (у перекладі Н. Бутук)...

⁵⁸ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 197.

Як бачимо, усі автори перекладів досить успішно підібрали контекстуальну заміну англійському слову «birth» та розширили його значення. Втім, не можна назвати вдалим звернення Г. Пилипенка до розмовного та зниженого стилю, коли він в україномовному варіанті використовує лексему «приндитися». До творчої невдачі можна віднести і лексему «пси» в російськомовному варіанті перекладу, яка певною мірою спотворює естетичну ауру шекспірівського сонету та вносить звуковий дисонанс у його ритмомелодику.

Перехідними у цьому сонеті можна вважати 5-й і 6-й рядки, адже за їхньої допомоги Шекспір здійснює переакцентацію з потреб і прагнень інших людей на власне бачення та сприйняття матеріальних і духовних благ:

*And every humour hath his adjunct pleasure,
Wherein it finds a joy above the rest*⁵⁹.

У перекладах Г. Пилипенка це звучить так:

*І кожен почувасться, як бог,
І кожен, наче раб свого маніра*⁶⁰.
*Все – щастливы. У каждого из них
Есть чувство превосходства над другим*⁶¹.

Втім, більш повною і точною в концептуальному плані, як думається, є версія В. Марача:

*З них кожен має й інші вподобання,
Але знаходить радість в чімсь однім*⁶².

Останні рядки 91-го сонету сповнені любові та надії на прощення. При цьому, говорячи про свою любов, поет не підкреслює гендерної приналежності адресата:

*Wretched in this alone, that thou mayst take
All this away and me most wretched make*⁶³.

⁵⁹ Там само. – С. 196.

⁶⁰ Там само. – С. 197.

⁶¹ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка... – С. 188.

⁶² Шекспір В. Сонети. Переклад В. Марача...

Відповідним чином інтерпретують фінальний двовірш В. Марач («*Ти можеш все забрати, чим володію. – / О, як тоді одразу ж я збіднію!*»⁶⁴) та Г. Пилипенко:

*Одна біда – як все це відбереш,
То бідності моїй не буде меж*⁶⁵.

*В одном беда: коль ты откажешь мне,
Я стану самым нищим на земле*⁶⁶.

Отже, можна сказати, що на сьогоднішній день український читач має у своєму розпорядженні низку талановитих перекладів, які досить адекватно відтворюють оригінали шекспірівських сонетів. Поява кожної нової перекладацької версії є важливою культурною подією, що наближає нас до більш глибокого розуміння текстів Барда та сприяє збагаченню інтелектуально-духовного простору української нації.

Аналіз білінгвальної версії перекладів, здійснених Г. Пилипенком, показав, що перекладач віддає перевагу описовому перекладу, модуляції, цілісному перетворенню висловлювання, транспозиції і додаванню, а також намагається зберегти структуру оригіналу як у граматичному, так і в лексичному плані. При цьому він керується бажанням насамперед «відтворити енергетику» шекспірівських сонетів, оскільки, за його словами, «твір зворушує тільки тоді, коли йде від серця»⁶⁷. Ще однією особливістю перекладацької стратегії Г. Пилипенка є залучення в процесі роботи історичної складової, що дозволяє краще зрозуміти сюжети і основні ідеї шекспірівських сонетів.

Узагальнюючи, можна сказати, що запропонований Г. Пилипенком білінгвальний переклад сонетів В. Шекс-

---

⁶³ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 196.

⁶⁴ Шекспір В. Сонети. Переклад В. Марача ...

⁶⁵ Шекспір В. Сонети / В. Шекспір / Пер. Г. Пилипенка... – С. 197.

⁶⁶ Сонети Вільяма Шекспіра / Перекл. з англ. Г.П. Пилипенка... – С. 188.

⁶⁷ Пилипенко Г. Предисловие-эссе... – С. 4.

піра досить повно передає всю багатогранність смислів та красу їхньої естетичної аури, зберігаючи при цьому властиву їм поетичну енергетику. Тож не дивно, що три його перекладацькі версії були включені до глобальної антології «William Shakespeare's Sonnets»⁶⁸ (2009), де представлені найкращі зразки перекладів шекспірівських сонетів 72 мовами світу.

---

⁶⁸ William Shakespeare's Sonnets for the First Globally Reprinted A Quatercentenary Anthology // Ed. by Manfred Pfister and Jurgen Gursch. – Dozwil TG Switzerland: Edinon SIGNAThUR. – 2009. – 752 p.